

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการลงหน้ความธุรกิจของไทย

ผลกระทบของสนธิสัญญาเบาริงที่มีต่อระบบเศรษฐกิจของไทย

การปฏิวัติอุตสาหกรรมในทวีปยุโรประหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 18 มีผลให้การค้าและอุตสาหกรรมเจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็ว เกิดความจำเป็นในกาห เปิดตลาดการค้าให้กว้างขึ้นด้วยการระบายนโยบายหน้ไปยังประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศ (S.E.A. ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ถูกกักค้ำในที่สุดของ เปิดประเทศภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาริงในพ.ศ. 2398 สัญญาดังกล่าวประกอบด้วยกาหนดดิน 12 ขอกฎหมาย 6 ขอ พิถัสน้สินค้า 3 ขอ รวมทั้งสิน 21 ขอ (1) นอกจากประเทศไทยจะทำสนธิสัญญาไมตรีและการค้ากับอังกฤษแล้ว ยังมีประเทศอื่น ๆ ที่เข้ามาทำสัญญาเช่นเดียวกันนี้ด้วย ในระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีทั้งสิ้น 9 ประเทศ (2) สนธิสัญญาทางไมตรีและการค้าเหล่านี้เปิดโอกาสให้ประเทศต่าง ๆ เข้ามารค้าขายกันอย่างเสรี เศรษฐกิจไทยจึงเริ่มเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจแบบปิดมาเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเปิด ด้ผลให้การค้าของประเทศไทยขยายตัวอย่างรวดเร็ว ดังจะเห็นได้จากจำนวนเรือสินค้า

ศูนย์วิทยพัทวิทยากร

(1) เจ้าพระยาดีพาดวงศ, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 4 (กรุงเทพฯนคร: ครุสภา, 2521), หน้า 134.

(2) สมเด็จพระยาดีราชราชานุกาพ, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 5 (กรุงเทพฯนคร: ครุสภา, 2504), หน้า 326 - 327; ประเทศที่ทำสัญญาเรียงตามลำดับ คือ อังกฤษ สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส เดนมาร์ก โปรตุเกส ฮอลันดา เยอรมัน สวีเดน เบลเยียม.

ที่เข้ามาค้าขายเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ถึงแม้จะเห็นได้จากจำนวนเรือสินค้าที่เข้ามาค้าขายเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก จากสถิติปี 2399 มีเรือกำปั่นพอกาทอดสมอ 60 ลำ ภายใน 19 เดือนหลังจากการทำสัญญาเรือลูกตาเข้ามาจำนวน 103 ลำ พอกาในกรุงเทพฯ แยกเรือออกไปค้าขาย 27 ลำ⁽¹⁾ ในปีพ.ศ. 2409 มีจำนวน 166 ลำ และในปีพ.ศ. 2410 มีเรือสินค้าเข้ามาในกรุงเทพฯ เพิ่มขึ้นเป็น 451 ลำ⁽²⁾ ซึ่งเป็นจำนวนมากอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน สินค้าขายคล่องเงินทองไหลเข้าประเทศเป็นจำนวนมาก ดังปรากฏจากสถิติปีพ.ศ. 2444 รายได้จากสินค้าเข้ามีมูลค่า 50,258,341 บาท ปีพ.ศ. 2449 มูลค่าสินค้าเข้าเพิ่มขึ้นเป็น 77,061,658 บาท ส่วนรายได้จากสินค้าออกมีมูลค่า 80,905,391 บาท ในปีพ.ศ. 2444 และในปีพ.ศ. 2449 เพิ่มขึ้นเป็น 105,859,604 บาท⁽³⁾ แม้ว่าการค้าจะขยายตัวอย่างรวดเร็วขณะเดียวกันก็เป็นการเปิดโอกาสให้ชาวตะวันตกเข้ามาลอบโกยส่วนเกินทางเศรษฐกิจ (Economic Surplus) จากไทย⁽⁴⁾ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรธรรมชาติซึ่งมีอย่างอุดมสมบูรณ์ ประเภทอุตสาหกรรมที่ชาวตะวันตกเข้ามาประกอบการลงทุนมากที่สุดคือ การทำป่าไม้ และเหมืองแร่ นอกจากนี้การกำหนดให้ไทยเก็บภาษีขาเข้าร้อยละ 3 ตามพันธระสัญญาไมตรีนั้นไม่เพียงทำให้สินค้าสำเร็จรูปราคา

(1) สง่า กาญจนาคพันธ์, ประวัติศาสตร์การค้าไทย (กรุงเทพฯ: หอการค้าไทย, 2521), หน้า 292 - 294.

(2) Virginia Thompson, Thailand: The New Siam, 2nd ed. (New York: Paragon Book, 1967), p. 423.

(3) สง่า กาญจนาคพันธ์, ประวัติศาสตร์การค้าไทย, หน้า 295.

(4) รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, สังคมกับเศรษฐกิจ (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519), หน้า 278 - 279.

ถูกจากตะวันตก เขามาทำลายอุตสาหกรรมพื้นบ้านเท่านั้น (1) หากแคววาสังผลกระทบถึง รายได้ของรัฐบาลอีกถวบ ซึ่งจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจที่มีต่อโครงสร้างรายได้ของรัฐบาล

ก่อนปีพ.ศ. 2398 พื้นฐานความสัมพันธ์ของสังคมไทยพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลาง ราชอำนาจสมบูรณ์ภายใต้ทิวราช ทรงเป็นผู้พิทักษ์รักษาดินแดน เมืองใหม่ตลอดภัยและไพร่ราษฎร อยุ่ด้วยความสุข (2) ราษฎรมีหน้าที่ต้องตอบแทนรัฐในรูปของส่วยต่าง ๆ แรงงานเกณฑ์ ค่าเช่าในรูปของภาษีอากร การตอบแทนในลักษณะเช่นนี้มีผลต่อการสะสมทุนของราษฎร เพื่อการลงทุนมีน้อย เพราะมูลค่าส่วนเกินถูกดึงไปรวมไว้ที่รัฐ (3)

อย่างไรก็ตาม รายได้สำคัญของรัฐในสมัยก่อนการทำสัญญาเบาริงมีหลายอย่าง ได้แก่ 징กอบ อากร ฤชา ส่วย และรายได้จากการค้ากับต่างประเทศ รายได้จากการค้า กับต่างประเทศเรียกว่า การค้าสำเภา การค้ากับต่างประเทศรัฐบาลโดยลประโยชน์หลาย ประการให้แก่ ภาชีเบ็กรอง เก็บตามความกว้างของปากเรือ ได้จากภาษีสินค้าเขา สินค้าขาออก ได้จากการผูกขาดของพระคลังสินค้า และได้จากอำนาจในการ เลือักซื้อ

(1) Chatthip Nartsupha; Suthy Prasartset, and Montri Chenvidyakarn, The Political Economy of Siam 1910 - 1932. (Bangkok: The Social Science Association of Thailand, 1978), p. 5.

(2) ม.ร.ว. แสงไสย เกษมศรี และ วิมล พงศ์พิพัฒน์, ประวัติศาสตร์สมัย รัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2325 - พ.ศ. 2394) (พระนคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2523), หน้า 139.

(3) สิริลักษณ์ ศักดิ์เจริญไกร, ชนก้าเกิดขึ้นชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ. 2398 - พ.ศ. 2453) (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2523), หน้า 22.

สินค้าจากต่างประเทศก่อนที่จะนำเข้ามาขายในประเทศ (1) ผู้รับฉีกชอบการค้ากับต่างประเทศของรัฐบาลคือ พระคลังสินค้า ทำหน้าที่รับของสวยที่เกณฑ์มาจากราษฎร และจัดซื้อสินค้าซึ่งไม่มีในส่วยบรรทุกเรือสำเภาไปขายต่างประเทศ (2) สินค้าเข้าที่สำคัญได้แก่ แพร เลื่อยผ้า ถ้วยชามลายคราม ใบชา ไหมดิบ เครื่องแก้ว สินค้าออกที่สำคัญได้แก่ เหล็ก ถั่วบด ทองแดง ตะกั่ว ไม้สัก ผาง ข้าว น้ำตาล พริกไทย ยาสูบ (3) การค้ากับต่างประเทศส่วนใหญ่ค้ากับจีน ดังปรากฏในปี พ.ศ. 2368 ว่า มีเรือสินค้าจากเกาะไหหลำมาไทย 20-45 ลำ จากเมืองท่าอื่น ๆ ของจีน 36-50 ลำ มีระวางบรรทุกสินค้า 4,000-5,000 ตัน ซากลับบรรทุกสินค้าจากอังกฤษและอินเดียเข้ามาขายด้วย มีมูลค่าประมาณ 250,000 เหรียญ (4) การค้ากับต่างประเทศนี้ทำรายได้ให้รัฐบาลปีละหลายล้านบาท (5)

จากการที่รัฐบาลไทยได้เปรียบจากการค้ากับต่างประเทศอังกฤษแล้ว ทำให้ชาวตะวันตกไม่พอใจ ในปี พ.ศ. 2369 อังกฤษโคสจเฮนรี เบอร์นี เข้ามาขอทำสัญญาไมตรีและการค้ากับไทย และทำสัญญาเช่นเดียวกันนี้กับสหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ. 2375 (6)

(1) ม.ร.ว. แสงโสม เกษมศรี และ วิมล พงศ์พิพัฒน์, ประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2325-พ.ศ. 2394), หน้า 234.

(2) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, "พระราชดำรัสทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก่ข้าราชการปกครองแผ่นดิน" ใน ประวัติศาสตร์และการเมือง (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518), หน้า 152.

(3) สง่า กาญจนาคพันธ์, ประวัติศาสตร์การค้าไทย, หน้า 283.

(4) เรื่องเดียวกัน, หน้า 288.

(5) ชูชีพ เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยพ.ศ. 2352-พ.ศ. 2453 ตาม เศรษฐกิจ, หน้า 169.

(6) สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 5, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5, หน้า 100-101.

จากสัญญาที่นำหน้ให้เก็บค่าจ้างรถบรรทุกที่มีสินค้าบรรทุกมา คิดค่าความกว้างของปากเรือ
 ราวละ 1,700 บาท ถ้าเป็นเรือเปลาราวละ 1,500 บาท และไทยจะไม่เรียกเก็บภาษี
 อื่นอีกเลย การกำหนดเช่นนี้ทำให้รายได้ของรัฐบาลลดลง รัฐบาลไทยโคหาทางเพิ่ม
 รายได้โดยการไ้ระบบเจ้าภาษีนายอากร (1) เป็นเครื่องมือ เจ้าภาษีนายอากรจะประมวล
 ผูกขาดการเก็บภาษีอากรแทนรัฐบาล สินค้าที่จะซื้อขายกันในเวลาจึงต้องมาซื้อขายกับเจ้า
 ภาษีนายอากร นอกจากนี้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวยังมีการเพิ่ม
 ประเภทจำนวนภาษีอากรเกือบ 40 ชนิด เช่น อากรบอนเบ๊ยจีน อากรหอย ภาษีเบ็ดเสร์จ
 ลงสำเภา ภาษีของตองหาม 6 อย่าง ภาษีพริกไทย 2 อย่าง ภาษีไม้ฝาง ภาษีไม้แดง ภาษี
 แก้ว ภาษีน้ำมันยาง ภาษีกะทะ ภาษียาง ภาษีพื้น ภาษีจาก เป็นต้น (2) ทำให้ชาวตะวันตก
 ไม่พอใจไทยตั้งระบบเจ้าภาษีนายอากร จึงถลาารหาว่าไทยผิดสัญญาและโคส่งทูตมาขอแก้ไข
 สัญญาในปลายรัชกาลที่ 3 แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ (3) การขอแก้ไขสัญญาสำเร็จในสมัย
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในปีพ.ศ. 2398 คุยการทำสนธิสัญญาเบาริงกับ
 อังกฤษ และทำสัญญาเช่นเดียวกันนี้กับประเทศอื่น ๆ ทั้งหมด 9 ประเทศ (4) จากสัญญา

(1) ระบบเจ้าภาษีนายอากรมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลาง มาเด่นชัดมากใน
 สมัยอยุธยาตอนปลาย ในระหว่างเสียกรุงครั้งที่ 2 ให้แกพม่า จนกระทั่งถึงสมัยรัชกาล
 ที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นรบเขาลงไป มาเริ่มขึ้นอีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ 2 และ
 เคนชัดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3; ฎาภา ประภาพันธ, "ระบบเจ้าภาษีนายอากรสมัยกรุง เทพ
 ยุคคณ" บทที่ 3.

(2) เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3
 (กรุงเทพฯพมหนนคร: คุรุสภา, 2504) 2: 182 - 183.

(3) ประชุมพงศาวดารภาคที่ 62, "ทูตฝรั่งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์" ราชบัณฑิตยสถาน
 (กรุงเทพฯพมหนนคร: คุรุสภา, 2512), หน้า 28 - 29.

(4) เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 4,
 หน้า 132 - 134.

นี้ไทยคง เลิกการค้าผูกขาดและเก็บภาษีขาเข้าได้เพียงร้อยละ 3 รัฐบาลในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงหาทาง เพิ่ม รายได้ด้วยการ เพิ่มประเภทภาษีอากร เช่น ภาษีฉีฉิว ภาษีละคร ภาษีสุกรและเนื้อสด ภาษีปลาสลิดน้ำจืดน้ำเค็ม ภาษีปลาหมึก ภาษีใหม่ ภาษีขี้ผึ้ง ภาษีผัก ภาษีหม้อหวด ภาษีเรือ ภาษีไม้ไผ่ เป็นต้น (1) ภาษีเหล่านี้รัฐบาลไม่ ได้เก็บโดยตรงหากแต่ให้เจ้าภาษีนายอากรรับผูกขาดไปเก็บจากราษฎรแทน ราษฎรไทย ต้องรับภาระการ เสียภาษีมากประเภท เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ ราษฎรไทยถูกขูดรีดสวน เกิน และไม่มีโอกาสสะสมทุน

ต่อมาเจ้าภาษีนายอากร เหล่านี้ค้างชำระ และไม่ส่ง เงินตามงวด พวกนี้เป็นที่ รัฐบาลคนหนึ่งนับร่อยรัง พันชั่ง และยังมีค้างอยู่ตามกรมกองต่าง ๆ อีกมาก (2) เป็น เหตุ ใหลายใจของรัฐบาลขาดสูญหายไป เงินราชการไม่พอใช้จ่าย (3)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรง ออกพระ ราชบัญญัติแห่ง ทอ รัษฎากรพิพัฒน์ขึ้นในปีพ.ศ. 2416 เพื่อทำหน้าที่เป็นบัญญัติกลางรวบรวมพระราชทรัพย์ซึ่ง ขึ้น ในท้องพระคลังทั้งหมดมารวมไว้ที่เดียวกัน (4) นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า- เจ้าอยู่หัวยังทรงดำริ เลิกการค้าผูกขาดภาษีอากร ด้วย (5) การจัดการระบบการคลังใหม่ทำให้

(1) เรื่อง เดียวกัน, หน้า 393.

(2) สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5, หน้า 267.

(3) "พระราชบัญญัติสำหรับหอรัษฎากรพิพัฒน์," ราชกิจจานุเบกษา 1 (กรกฎาคม 2417): 65.

(4) เรื่อง เดียวกัน.

(5) แนวพระราชดำริดังกล่าวมาสำเร็จในสมัยรัชกาลที่ 6 การดำเนินงานเลิก การผูกขาดภาษีสักกะคอย เป็นคอยไป ทั้งนี้เพราะจะกระทบกระเทือนต่อรายได้อื่นๆ ของรัฐ.

พระราชทรัพย์และรายไถ่แผ่นดินของรัฐบาลเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก จากหนังสือสำเนา
สมเด็จพระปกเกล้าฯ รายไถ่ของรัฐบาลในปีพ.ศ. 2438 มียอดเงินรายไถ่แผ่นดิน 18,074,690
บาท ต่อมาในปีพ.ศ. 2449 มีรายไถ่ของแผ่นดินเพิ่มขึ้นเป็น 57,014,805 บาท⁽¹⁾ จึงเห็น
ไถ่ความคลาสุสาน เกิดถูดึงไปรวมไว้ที่รัฐ⁽²⁾ และยอมมีผลต่อกอง ลงทุนในธุรกิจของคนไทย
ควย นั่นคือรัฐจะกลายเป็นแหล่ง เงินทุนหรือสถาบันการเงินที่สำคัญของไทย เปรียบเสมือน
ธนาคารที่ใหเงินกู้แก่ นักลงทุน ซึ่งจะชี้ชัดในบทที่ 4

ลักษณะการ เปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจที่มีต่อชนนาง ข้าราชการ

ในขณะที่ไทย เปิดประเทศค้าเสรีกับต่างประเทศ นับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2398
เป็นต้นมา ไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อโครงสร้าง รายไถ่ของรัฐเท่านั้น แต่ยังมีผลกระทบต่อ
กระเทือนถึงรายไถ่ของชนนาง ข้าราชการ สาเหตุสำคัญที่นำไปสู่การ เปลี่ยนแปลงดังกล่าว
มีดังนี้คือ

การ เลิกการค้าผูกขาด

การ ตั้งหอรัษฎากร พิพัฒน์

การ ลงทุนธุรกิจของชาวตะวันตกหลังการ เปิดประเทศ

การ เลิกการค้าผูกขาด หลังจากทำสนธิสัญญาเบาริงแล้ว ทำให้รายไถ่ของ
เจ้านายขุนนางลดลง ทั้งนี้ เนื่องจากในสมัยก่อนการค้าผูกขาดโดยพระคลังสินค้าซึ่งทำ
การค้าผูกขาด

(1) สมเด็จพระปกเกล้าฯ ราชานุญาต และ สมเด็จพระปกเกล้าฯ ราชานุญาต และ สมเด็จพระปกเกล้าฯ ราชานุญาต
สำเนาสมเด็จ (ม.ป.ท., ม.ป.ย.), (พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพของนางบาง ปันรอก ณ
เมรุวัดธรรมนิกรฯ จังหวัดอยุธยา อาทิตย์ที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2495), หน้า 8 - 9.

(2) Chatthip Nartsupha; Suthy Prasartset, and Montri Chen-
vidyakarn, The Political Economy of Siam 1910 - 1932, p. 5.

หน้าทีคล้ายกับ " เป็นมคิการกาของพระเจ้าแผ่นดิน" (1) โดยจัดการค้าสำเภาส่งส่วย
เป็นสินค้าออกและรับซื้อสินค้าจากต่างชาติเขามาขาย การค้าผูกขาดนี้พระเจ้าแผ่นดิน
ทรงมีพระราชประสงค์จะพระราชทานผลประโยชน์พิเศษเลยในการแต่งสำเภาแก่ผู้
บ้าง (2) จึงยกการแต่งสำเภาใหม่ที่มีทุนทรัพย์เพียงพอและมีหน้าที่เกี่ยวข้องในการจัด
เรือสำเภาออกไปค้าขาย โลกแก่ ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ ขุนนางที่ใกล้ชิดว่าเป็นเศรษฐีเพราะค้า
สำเภา เช่น พระยาพระคลัง (ก้อน) มีตำแหน่งเป็นตุลาธิบดีกรมท่าในสมัยพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (3) นอกจากนี้มีพ่อค้าจีนที่จัดสำเภาไปขายต่างประเทศ การ
ค้าสำเภาโดยมากค้ากับจีน มีหนึ่ง ๆ มีเรือพ่อค้าจีนมาค้าขาย 50 - 100 ลำ (4) และ
มีเรือพ่อค้าจีนในกรุงเทพฯ กลับจากการค้ากับต่างประเทศ 48 ลำ (5) การค้าทาง
ประเทศเจริญมากในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะทรงเคยเป็นผู้
กำกับกรมท่ามาก่อน โดยเฉพาะหลังจากการทำสัญญาเบอรนิกกับอังกฤษในปีพ.ศ. 2369
และทำสนธิสัญญากับ เอ็ดมัน โรเบิร์ต ทูตจากสหรัฐอเมริกาในปีพ.ศ. 2375 แล้ว (6)
การค้าขายตัวมากขึ้นในปีพ.ศ. 2369 มีสินค้าเข้า 48,669 เหียตุ สินค้าออก
218,955 เหียตุ และในปีพ.ศ. 2384 มูลค่าสินค้าเข้าเพิ่มขึ้นเป็น 409,463 เหียตุ

(1) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, "พระราชดำรัสทรงแถลงพระ
บรมราชาธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน" ใน ประวัติศาสตร์และการเมือง, หน้า 152.

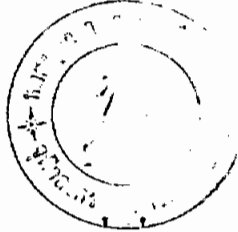
(2) เรื่องเดียวกัน.

(3) สง่า กาญจนาคพันธุ์, ประวัติศาสตร์การค้าไทย, หน้า 271.

(4) เรื่องเดียวกัน, หน้า 288.

(5) เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 2
(กรุงเพ็ญมหานคร: ศุภสภา, 2504), หน้า 283.

(6) เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3
(กรุงเพ็ญมหานคร: ศุภสภา, 2504) 1: 128.

สินค้าออก 229,891 เหรียญ⁽¹⁾ ความมั่งคั่งจึงมารวมอยู่ที่รัฐบาล ชุนนาง และพ่อค้าจีน
ดังนั้นเมื่อเลิกการค้าผูกขาดโดยพระคลังสินค้าความพันธะสัญญาไมตรีแล้ว ย่อมกระทบถึง
รายได้ของชุนนางชาวราชการต้องลดลงไปกวย แต่ในกรณีนี้พระเจ้าแผ่นดินทรงชกเชย
ถวายการพระราชทานเงินส่วนลดจากภาษีที่เพิ่มขึ้นใหม่

การตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งหอ
รัษฎากรพิพัฒน์ขึ้นในปีพ.ศ. 2416⁽²⁾ เพื่อทำหน้าที่เป็นบัญชีกลางสำหรับรวบรวมพระราช-
ทรัพย์ ภาษีอากรรายได้ของแผ่นดินมารวมไว้ที่เดียวกัน⁽³⁾ เป็นการควบคุมการเงินของ
ประเทศให้รัดกุมขึ้น การตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์สืบเนื่องมาจากระบบเจ้าภาษีนายอากรที่เปิด
โอกาสให้ผู้มีทรัพย์เพียงพอเป็นอุปถัมภ์ผูกขาดภาษีอากร ซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่ พ่อค้าจีน
คนไทยที่ประมูลได้คือ เจ้านายชุนนางที่มีฐานะดีเท่านั้น ผู้ที่ประมูลได้จะได้รับการแต่งตั้ง
ให้ถือศักดินา 400 ไร่ เท่ากับเป็นชุนนางของรัฐ ครอบสิทธิ์พิเศษรวมทั้งได้รับการคุ้มครอง
อุปถัมภ์จากราชการชั้นผู้ใหญ่ ต่อมาเจ้าภาษีนายอากรไม่ส่งเงินให้รัฐตามกำหนดเวลา
โดยไซ้เงินจำนวนนี้ไปลงทุนอย่างอื่นโดยไม่ส่งเสียออกเบียด⁽⁴⁾ และบางครั้งก็ขอลด
จำนวนเงินที่ประมูลได้โดยอ้างวาทาตุน⁽⁵⁾ ปรากฏว่าในสมัยรัชกาลที่ 5 เงินของรัฐ

(1) สง่า กาญจนาคพันธุ์, ประวัติศาสตร์ค่าไทย, หน้า 289; "เหรียญ" ในที่นี้
ไม่ปรากฏแน่ชัดว่าหมายถึงเงินตราของประเทศไทย.
(2) "พระราชบัญญัติสำหรับหอรัษฎากรพิพัฒน์," ราชกิจจานุเบกษา 1: 65.
(3) เรื่องเดียวกัน, หน้า 71.
(4) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, "พระราชดำรัสทรงแถลงพระ
บรมราชาธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน" ใน ประวัติศาสตร์และการเมือง, หน้า 155.
(5) ณรงค์ พวงพิศ, "บทบาทของชนจีนในการประมูลภาษีอากร," วารสาร
ธรรมศาสตร์ 2 (ตุลาคม 2518 - มกราคม 2519): 26.

ต่าง อยู่ที่ เจาภาณินายอกรนับพันชั่ง (1) และนอกจากนี้ เงินภาณินายอกร ยัง ตกค้าง อยู่ตามกรมต่าง ๆ (2) แสดงให้เห็นถึงความบกพร่องของขุนนาง เจาหน้าทีร์บัตติชอบ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทราบว่าการตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ เป็นการคัดตอนผลประโยชน์รายไคของขุนนาง เจาหน้าทีร์ที่เกี่ยวข้อง จึงทรงพระราชทานค่าตอบแทนให้เป็นเงินเดือน และเงินปี (3) รวมทั้งทรงออก "ประกาศเจาภาณินายอกร" กวดขันเจาภาณินายอกร เข้มงวดความคิมเพื่อไม่ให้เงินรั่วไหล ศางชำระและสูญเงิน เช่นที่เคยเป็นมา (4) และคอย เลิกระบบเจาภาณินายอกรลง เพราะการ เปลี่ยนให้รัฐบาลจักเก็บภาณินายอกร เองได้รัผลประโยชน์เพิ่มมากกว่าเจาภาณินายอกร เป็นดั่งเก็บ (5)

เมื่อรายไคผลประโยชน์ที่ขุนนาง ข้าราชการ เคยได้รับกลั้มลดลง จึงมีผลให้เจาหน้า นาย ขุนนาง และพ่อค้าเงินที่มีบทบาทการแสวงหารายไคจากทางอื่น ประกอบกับการลงพหุทธิกิจการค้าของชาวตะวันตกที่ เขามาในระยะนั้นมีอิทธิพลใคคนไทยที่มีบทบาทการ ลงพหุ ในธุรกิจการค้าขายลง เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวและ เพื่อประเทศชาติ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสนับสนุนให้ชนชั้นสูง ที่มีทุนหันไปทำมาหาถินในทางค้าขาย

(1) "ประกาศเจาภาณินายอกร," ราชกิจจานุเบกษา, 1: 25.

(2) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒนวรราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5, หน้า 267.

(3) "พระราชบัญญัติสำหรับหอรัษฎากรพิพัฒน์," ราชกิจจานุเบกษา, 1: 71.

(4) "ประกาศเจาภาณินายอกร," ราชกิจจานุเบกษา, 1: 25.

(5) ทั้มีผลลดรายไคเงินบริหลังจกเลิกผูกขาดอกรคานว้ รัฐบาลจักเก็บเองปรากฏ รายไคเงินมาดความขายอกรผูกขาดหลายเตา; สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒนวรราชานุภาพ และ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์, สาส์นสมเด็จ, หน้า 8 - 9.

นอกเหนือไปจากอาชีพรับราชการ (1)

การลงทุนธุรกิจของชาวตะวันตกภายหลังการเปิดประเทศ การเปิดประเทศเป็นการนำพหุมาศาสตร์ เทคโนโลยีทางการพา การจัดการ และผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศ เข้ามาลงทุนตั้งโรงงานผลประโยชน์กันอย่างเต็มที่ กิจกรรมสำคัญที่ชาวตะวันตกเข้ามาลงทุนในขณะนั้น ได้แก่ ชาวป่าไม้ เหมืองแร่ (2)

ข้าว หลังจากเปิดประเทศแล้วโลกกลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญของไทย (3) ในปีหนึ่ง ๆ มีพ่อค้าต่างชาติเขามาซื้อข้าวออกไปประมาณ 300 - 400 ล้าน (4) และในปี พ.ศ. 2431 มีการส่งข้าวเป็นสินค้าออกมากถึง 505,887 ตัน (5) ชาวตะวันตกเป็นผู้ควบคุมกิจการ ธุรกิจการส่งข้าวออก โดยลงทุนในรูปแบบการตั้งบริษัท (6) บริษัทส่งข้าวเป็นสินค้าออกที่สำคัญคือ บริษัทบอร์เนียว (Borneo Company) บริษัท เอ. มาร์ควาลด์ (A. Markwald and Company) และ บริษัทวินเซอร์ ไรส์ (Windsor Rose and Company)

(1) ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, "การผลิตและการค้าข้าวในภาคกลางตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2411 - พ.ศ. 2475)" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยศิลปากร ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 221.

(2) Chira Charoenlort, The Evolution of Thailand's Economy. (Bangkok: Thai Watana Panich Press, 1971), p. 40.

(3) James C. Ingram, Economic Change in Thailand 1850 - 1970. (California: Stanford University Press, 1971) p. 75.

(4) เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 4, หน้า 392.

(5) Constance M. Wilson, "Ethnic Participation in the Export of Thai Rice, 1885 - 1890," Michigan papers on South and Southeast Asia, NO. 131977, p. 245.

(6) Ibid., p. 247.

ซึ่งเป็นบริษัทใหญ่ ส่วนบริษัทรองลงไปคือ บริษัทอรรถกัน บริษัทบีคแมน บริษัทวินเซอร์ ทรัสต์ และบริษัทจักรเกอร์ซิก (1) บริษัทเหล่านี้ส่วนมากมีโรงงาน เป็นของตนเองและประกอบกิจการธุรกิจอื่น ๆ ควบ เช่น บริษัทวินเซอร์ โรส เขามาคำนวณกิจการในปีพ.ศ. 2435 นอกจากสงขลว เป็นสินค้าออกแล้วยังมีบริษัทเค็มเรือของตนเองควบ ชื่อบริษัทสกอตติช โอเรียนทัล (2) ชาวตะวันตกเพิ่มการลงทุนธุรกิจสงขลวเป็นสินค้าออกเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เช่นในปีพ.ศ. 2429 มีจำนวน 59.3 เปอร์เซนต์ ต่อมาปีพ.ศ. 2432 เพิ่มขึ้นเป็น 71.6 เปอร์เซนต์ (3)

ป่าไม้ เดิมการทำป่าไม้ของไทยมีชาวจีนและพม่าเป็นผู้ดำเนินการ ชาวยุโรป เริ่มสนใจป่าไม้ไทยในคริสต์ศตวรรษที่ 19 หลังจากที่ดำเนินการค้าขนานนี้ในพม่ามาแล้ว (4) ควบประสบความสำเร็จ ความชำนาญ ชาวยุโรปได้เงินทุนและการจัดการ เขาควบคุมกิจการไม้สัก ไทยอย่างรวดเร็ว มูลค่าไม้ที่ส่งออกเพิ่มขึ้นระหว่างพ.ศ. 2426 - 2430 มีไม้สักเป็น สินค้าออกจำนวน 27,000 คิวบิกเมตร มูลค่า 1.10 ล้านบาท ต่อมาช่วงปีพ.ศ. 2448 - 2452 สินค้าไม้สักที่ส่งออกเพิ่มขึ้นเป็น 122,000 คิวบิกเมตร มีมูลค่า 11.90 ล้านบาท (5) ทุนที่ชาวต่างประเทศนำเข้ามาลงทุนในธุรกิจไม้สักเป็นการผูกขาดโดย 4 - 5 บริษัทใหญ่ ของยุโรป บริษัทที่สำคัญ ไคเก้ บริษัทบอร์เนียว ตั้งขึ้นในปีพ.ศ. 2398

(1) Ibid.

(2) Ibid., p. 248.

(3) Ibid., p. 245.

(4) Intarathai Khoontong, "The Impact of Direct Private Foreign Investment on the Industrialization of Thailand" (Ph. D Thesis, Economics, general, University of Illinois, 1974), p. 42.

(5) James C. Ingram, Economic Change in Thailand 1850 - 1970, p. 105.

โดยเริ่มจากการช่วยเหลือก่อน ต่อมาก็เขาลำเนินการเอง เพราะถือว่ามีหุ้นส่วนอยู่มาก (1)
 เมืองแรก (3) แรกที่สำคัญของไทยคือ กีบัก วูลเฟรม แลงกานส์ เหล็ก (2) ใน
 คริสต์ศตวรรษที่ 19 ชาวจีนเข้ามาทำเหมืองแร่กิบักทางภาคใต้ของไทย และเขาคควบคุม
 กิจการนี้ตลอดช่วง 10 ปีแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่ก๊กเกีต (4) บท
 บาทของชาวตะวันตกในการ ลงทุนทำเหมืองแร่ เริ่มตนอย่างจริงจังในปีพ.ศ. 2450 เมื่อ
 กัปตัน เอ็ดเวิร์ด ทีไมล์ (Edward T. Miles) ชาวออสเตรเลีย เลื่อนนำเรือขุดแร่มาไซ
 ครั้งแรกในเมืองไทย นับว่าเป็นการปฏิวัติเครื่องจักรที่ทันสมัยเข้ามาใน (5) หลังจาก
 นี้ชาวยุโรปอื่น ๆ ใ่นำเครื่องจักรเข้ามาใช้ เช่นเดียวกับ กิจการเหมืองแร่จึงขยายตัว
 เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อังกฤษมีบริษัทใหญ่ 7 บริษัท ที่เข้ามาควบคุมกิจการ

(1) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16.2/58 เรื่องบริษัท
 บอมเบย์ เบอธมา ขอเช่าทำป่าไม้และมีเรื่องบริษัทบอร์ เนี่ยวขอทำคาบเกี่ยวอยู่ด้วย

(31 กรกฎาคม พ.ศ. 2435 - 18 ตุลาคม พ.ศ. 2443); อางจากหมี้ยโอม สุนทร-
 สวัสดิ์ "การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือของไทย...",
 หน้า 184 - 185.

(2) Chira Charoenlort, The Evolution of Thailand's Economy, p.61.

(3) Intarathai Khoontong, "The Impact of Direct Private Foreign
 Investment on the Industrialization of Thailand," p. 40.

(4) James C. Ingram, Economic Change in Thailand, p. 98.

(5) พรรณี อวนสกุล, "กิจการเหมืองแร่กีบักกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ
 ภาคใต้ประเทศไทย (2411 - 2474)" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษาด้านศึกษาศาสตร์
 มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 75.

เหมืองแร่ของไทยได้โดยสมบูรณ์⁽¹⁾ การลงทุนส่วนใหญ่เป็นทุนของอังกฤษและออสเตรเลีย⁽²⁾ บริษัทต่างประเทศที่รวบรวมเพราะค่าที่บุก โดแก บริษัทโซมิสตัน อินดิเคต ชุคแรดิบูกที่ภูเก็ตระนอง ตะกั่วป่า พังงา และบริษัทอีสต์เอเชียติก อินดิสทรี แอนดี พลาวานเทชั่น คอมปะนี ลิมิเต็ด ทำเหมืองแร่ที่ตะกั่วป่า⁽³⁾ เป็นต้น

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตามที่ปรากฏในหนังสือบางกอกกาเสณกา ปีพ.ศ. 2405 มีชาวตะวันตกทั้งพ่อค้าและมิชชันนารี เข้ามามากจำนวน 102 คน ในจำนวนนี้เป็นชาวยุโรป 58 คน ชาวอเมริกัน 44 คน⁽⁴⁾ การที่ชาวตะวันตกเข้ามาประกอบกิจการธุรกิจเป็นจำนวนมากดังกล่าวแล้ว เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวตะวันตกเข้ามาตั้งธนาคารควบ ธนาคารจึงกลายเป็นแหล่งพินาศสาส์ลที่อยู่ในมือชาวตะวันตก ธนาคารแรกได้แก่ ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ ตั้งในปีพ.ศ. 2431 เป็นธนาคารของอังกฤษ⁽⁵⁾ มีทุน 50 ล้านเหรียญฮ่องกง⁽⁶⁾ ธนาคารชาเตอร์ ตั้งเมื่อปีพ.ศ. 2436 ธนาคาร

(1) Benjamin A. Batson, Siam's Political Future: Documents From The End of The Absolute Monarchy. (New York: Cornell University, 1974), p. 66.

(2) กรมราชโปลกิจและภูมิวิทยา, จดหมายเหตุการทำการทำเหมืองแร่ในประเทศไทยสยาม (พระนคร: กรุงเทพฯเคลิเมล, 2468), หน้า 72.

(3) กรมราชโปลกิจและภูมิวิทยา, จดหมายเหตุการทำการทำเหมืองแร่ในประเทศไทยสยาม, หน้า 72.

(4) ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยพ.ศ. 2352 - 2453 ตอนเศรษฐกิจ (กรุงเทพฯนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2522), หน้า 327.

(5) Wendell Blanchard, Thailand. (New Haven: Hraf Press, 1957), p. 260.

(6) สิริ มาสุก, พัฒนาการพินัยของไทย, หน้า 43 - 45.

อินโดจีน ทั้งในปีพ.ศ. 2440 และธนาคารชิ โฮ ทง ทั้งในปีพ.ศ. 2453⁽¹⁾ ธนาคารเหล่านี้มีอิทธิพลต่อระบบการคลังของไทยด้วย⁽²⁾ เมื่อมีธนาคาร เป็นแหล่งระดมทุนบริการการค้าระหว่างประเทศ ชาวตะวันตกจึง เข้ามาลงทุนเพิ่มขึ้นตามลำดับ กล่าวกันว่า มีชาวยุโรปเข้ามาในกรุงเทพฯ มากกว่าเมืองหลวงประเทศอื่น ๆ ในเอเชีย $\frac{3}{4}$ หรือมีชาวยุโรปในกรุงเทพฯ ประมาณ 1,000 คน⁽³⁾ ชาวยุโรปเหล่านี้เข้ามาลงทุนธุรกิจประเภทต่าง ๆ เช่น ธนาคาร เป็นผู้จัดการ บริษัทต่าง ๆ ฯลฯ ยานธุรกิจที่สำคัญของชาวตะวันตก คือ บริเวณถนนเจริญกรุง เป็นย่านธุรกิจที่หนาแน่นที่สุด พอคาตันเป็นพอคาตันที่มีฐานะดีกว่าพอคาตันสำเพ็งของจีน เป็นที่ชุมนุมธุรกิจที่ทันสมัย เช่น มีธนาคารใหญ่ตั้งอยู่ มีที่ทำการบริษัทเดินเรือ บริษัทขนส่งสินค้าออก เป็นต้น⁽⁴⁾

จากลักษณะการเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจ คือ การเลิกการค้าผูกขาดโดยพระคลังสินค้า การตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ และการลงทุนธุรกิจของชาวตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงในประเด็นสุดท้ายมีผลทำให้เจ้านาย ขุนนาง ข้าราชการ และพอคาตันในเมืองไทยมอง เห็นช่องทางแสวงหาผลประโยชน์ เพื่อเพิ่มพูนฐานะจากระบบเศรษฐกิจใหม่ คือ การลงทุนในธุรกิจการค้า อย่างไรก็ตามการลงทุนส่วนใหญ่เป็นการ ลงทุนรวมกันระหว่าง เจ้านาย ขุนนาง ชาวจีน กับพระคลังข้างที่ซึ่ง เป็นแหล่ง เงินทุนใหญ่ที่สุดใน

(1) Chira Charoentlort, The Evolution of Thailand's Economy, p. 55.

(2) Benjamin A. Batson, Siam's Political Future: Documents From The End of The Absolute Monarchy, p. 66.

(3) P.A. Thompson, Siam An Account of the Country and the People Vol. XVI (Boston: J.B. Millet Company, 1910), p. 50.

(4) เคลาส์ เจิงค์ และ เคลาส์ โรสเน็นแบร์ก, เยอรมันมองไทย (กรุงเทพฯ มหามงคล: ศักดิ์สยาม, 2520), หน้า 155 - 156.

ประเทศ (1) พระคลังข้างที่จึงทำหน้าทีคล้ายกับธนาคาร การลงทุนของชาวจีนนิยมลงทุนในกิจการโรงสี หลังจากปีพ.ศ. 2413 ชาวจีนที่มีทุนเริ่มตั้ง เครื่องจักรสีข้าวจากอังกฤษมาใช้ทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้น ความเจริญด้านโรงสีของจีนเพิ่มขึ้นตามลำดับ ปีพ.ศ. 2422 มี 5 โรง ปีพ.ศ. 2432 มี 17 โรง ปีพ.ศ. 2438 มี 23 โรง และในปีพ.ศ. 2462 เพิ่มขึ้นเป็น 56 โรง (2) อย่างไรก็ตามนายทุนจีนที่มั่งคั่งนิยมลงทุนในกิจการหลาย ๆ อย่างในเวลาเดียวกัน เช่น ทรัพย์ของอากาศ เติ้งหรือหลวงอุดรพันธ์ นอกจากเป็นเจ้าของบริษัทกิมเข่งหลีแล้ว ยังลงทุนธุรกิจในแบงก์สยามกัมมาจด บริษัทเรือเมลจีนสยาม มีโรงสีไฟ 5 โรง และโรงเลื่อยจักร 3 โรง (3) การลงทุนของชาวจีนเหล่านี้ส่วนใหญ่สร้างฐานะมาจากการเป็นเจ้าของร้านขายอาหาร และการลงทุนโดยมากก็มาจากพระคลังข้างที่ พระคลังข้างที่จึงมีส่วนสนับสนุนการลงทุนด้วย ส่วนเจ้านายบางพระองค์และขุนนางข้าราชการไทยเริ่มประกอบกิจการธุรกิจเช่นกัน จนกระทั่งถึงปีพ.ศ. 2461 โรงสีในกรุงเทพฯ ที่เป็นของเจ้านายและพระคลังข้างที่มีมากกว่า 50 แห่ง (4) เจ้าฟ้าวัชรราวุธมีโรงสีที่รับซื้อชาวด่างมาจากพระยาโชฎีกะราช เศรษฐี (พก) เป็นเงิน 120,000 บาท (5) และมีโรงสีกลไฟที่ตำบลบางทรายมูล ฉะเชิงเทรา ซื้อมาจากพระพิศาลผลพานิช

(1) ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สุธี ประศาสน์ เศรษฐ, "ระบบเศรษฐกิจไทย ค.ศ. 1851 - 1910", วิวัฒนาการทุนนิยมของไทย, หน้า 31.

(2) ทวีศิลป์ สืบวัชณะ, "การผลิตและการค้าข้าวในภาคกลางตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5...", หน้า 220.

(3) สิริลักษณ์ กักคี่เกรียงไกร, "ศตวรรษเกิดของชนชั้นนายทุนในประเทศไทย ปีพ.ศ. 2398 - 2453", วิวัฒนาการทุนนิยมไทย, หน้า 90.

(4) ทวีศิลป์ สืบวัชณะ, "การผลิตและการค้าข้าวในภาคกลาง...", หน้า 222.

(5) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ สมุดพิเศษรัชกาลที่ 5 จ.ศ. 1236 - 1266

เป็นเงิน 84,000 บาท⁽¹⁾ เป็นต้น เจ้าฟ้าตรีทิศจิตรมีโรงสีใกล้วัดราชสิงขร ซึ่งมาจาก
พระยาพิชัยโกษาเป็นเงิน 102,000 บาท⁽²⁾ หรือสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้า
อัญญาภัคเจ้าวรุณี มีโรงสีชื่อมาจากจีนฮกโป⁽³⁾ เป็นต้น โรงสีไฟเหล่านี้เจ้าของโรงสี
เดิมก็มีเงินจากพระคลังข้างที่ไปลงทุนในรูปชายฝาก เมื่อหมกสัฏฐาพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระราชทานให้พระราชโอรสนำไปหาผลประโยชน์ด้วยการ
ใหม่บริษัทต่างประเทศเขา เช่น ทางวินเซอร์ แอนด์ คอมปะนี เขาโรงสีของเจ้าฟ้าตรีทิศจิตร⁽⁴⁾
ทางเอมาควัลด์ เขาโรงสีบางกอก ของสมเด็จพระเจ้าอัญญาภัคเจ้าวรุณี⁽⁵⁾ เป็นต้น

นอกจากนี้เจ้านาย ขุนนาง ข้าราชการไทย ยังประกอบธุรกิจอื่น ๆ อีก เช่น
ในปีพ.ศ. 2442 พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นพร ธิปไตยประพันธ์พงษ์เป็นเจ้านายพระองค์แรก
ที่ริเริ่มตั้งบริษัทสร้างพระพุทธรูปมาตุน จำกัด ทำการเดินรถจากท่าเรือริมแม่น้ำป่าสัก
แขวง เมืองสระบุรีไปยังพระพุทธรูปมาตุนสระบุรี⁽⁶⁾ ต่อมาปีพ.ศ. 2444 บริษัทสร้างพระ
พุทธรูปมาตุน จำกัด เริ่มดำเนินการสร้างทางรถไฟสายพระพุทธรูปมาตุนเป็นทางรถไฟสาขาของ
ทางรถไฟสายเหนือ โดยแยกจากรถไฟสายเหนือที่ลพบุรี ต่อไปยังลานพระพุทธรูปมาตุน 9
กิโลเมตร ซึ่งรัฐบาลให้สัมปทานแก่พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นพร ธิปไตยประพันธ์พงษ์ เมื่อ

- (1) เรื่องเดียวกัน, หน้า 26.
- (2) เรื่องเดียวกัน, หน้า 229.
- (3) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.9.40/2 รายงานโรงสีไฟ
จีนฮกโปของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าอัญญาภัคเจ้าวรุณี 2 กันยายน - 109.
- (4) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.9.40/3 เงินค่าเช่าโรงสี
ของเจ้าฟ้าตรีทิศจิตร นายทางวินเซอร์ แอนด์ คอมปะนี เขาท่า ร.ศ. 110.
- (5) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.9.40/5 ทางเอมาควัลด์
เขาโรงสีใกล้ไฟบางกอก ของสมเด็จพระเจ้าอัญญาภัคเจ้าวรุณี 3 สิงหาคม ร.ศ. 114.
- (6) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 พ.1/8 กรมพระพร ธิปิตยา
พลกรมพระสวัสดิวัชรวิเศษ 29 สิงหาคม 2469 หน้า 2 - 3.

วันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2444 มีกำหนด 40 ปี นับตั้งแต่วันลงสัญญา⁽¹⁾ ในปลายปี พ.ศ. 2444 บริษัทขาดเงินทุนค่าเงินตราทองคำเงินพระคลังข้างที่จำนวน 60,000 บาท โดยให้หุ้นส่วนชดเชยเป็นประกัน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นพระทัย รับแต่ทรงส่งสาร และต้องการสนับสนุนการ ลงทุนของคนไทยไม่ต้องการให้เลิกกิจการ จึง ทรงรับหุ้นของบริษัทเป็นจำนวน 700 หุ้น เป็นเงิน 70,000 บาท⁽²⁾ กรมหมื่นนราธิป เป็นหุ้นใหญ่ 90 เปอร์เซ็นต์ และในปีพ.ศ. 2444 นั้นเอง กรมหมื่นนราธิป กรมหมื่นสรรพศาสตร์สุภกิจ กรมหมื่นมณฑุพงษ์ศิริพัฒน์ ได้รวมกันจัดตั้ง บริษัทโรงรางไทยขึ้น จากัด⁽³⁾ ทำการ เติมนครรางบริการประชาชนในพระนคร มีเงินทุนพระคลังข้างที่รวม ชื้อหุ้นด้วย 727 หุ้น คิดเป็นเงิน 218,000 บาท⁽⁴⁾ ต่อมาปีพ.ศ. 2456 เจ้าพระยา ยมราชตั้งบริษัทปูนซีเมนต์ไทย ลงทุน 1,000,000 บาท⁽⁵⁾ เจ้าพระยา ยมราชได้ ขอร้องให้พระคลังข้างที่รับถือหุ้น 500,000 บาท⁽⁶⁾ และบริษัทรถไฟแมกกลอง ทุนจำกัด ของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอกรมขุนนครสวรรค์วรพินิตกับพระเจ้าอนงยาเธอกรมขุน-

(1) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ร.5 ขค.5.7 กรมหมื่น นราธิปประพันธ์พงษ์ กราบทูลกรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ ลงวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 119.

(2) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 ร.6 ค.4/7 หนังสือพระยา ศุภกรณ์บรรณสาร กราบทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 วันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 131.

(3) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 ร.7 พ.12.1/2 พระคลัง ข้างที่ซื้อหุ้นบริษัทโรงรางไทย.

(4) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 ร.7 พ.12.1/2.

(5) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 ร.6 ล.20/13 "บริษัท ปูนซีเมนต์ไทย มีเงินทุนของพระคลังข้างที่" 30 พฤษภาคม 2456 - 29 มิถุนายน 2464.

(6) เรื่องเดียวกัน.

สมมติอมรพันธุ์ เป็นระยะทางยาว 338 กิโลเมตร เป็นทางรถไฟสายท่าจีนไปจังหวัดสมุทรสงคราม ไต่สัมปทาน 40 ปี มีทุนของพระคลังข้างที่ด้วย นอกจากนี้ยังมีเจ้านายขุนนางลงทุนในกิจการอื่น ๆ อีก เช่นกัน เช่น พระองค์เจ้าสาย สนิทวงศ์ ทรงตั้งบริษัทชุกคลองและคนาสยาม⁽¹⁾ พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นมหิศรราชหฤทัยทรงริเริ่มตั้ง "บริษัทเบงกอลสยามกัมมาจล จำกัด" เป็นธนาคารแห่งแรกของคนไทย⁽²⁾ ตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2440 ต่อมาปี พ.ศ. 2452 ขุนนางไทยร่วมกับนายทุนจีนตั้ง บริษัทบางกอกซิตีแบงก์ ทุนจำกัดขึ้น ประกอบด้วยผู้ถือหุ้นคือ หลวงสรรพการ หิรัญกิจ หลวงประสาร อัครพรพรหมสุนทรวิงราช สุนทิมอวต ถันหงวนอวต จินยวงวงเอง⁽³⁾

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า เมื่อเศรษฐกิจไทยเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจแบบพัฒนาสู่ระบบเศรษฐกิจแบบเปิด ทำให้มีการขยายการผลิตและการลงทุนในกิจการธุรกิจต่าง ๆ การลงทุนเหล่านี้นอกจากเป็นการลงทุนโดยชาวตะวันตกแล้วยังมีการลงทุนของเจ้านาย ขุนนาง และนายทุนจีน อย่างไรก็ตามกิจการธุรกิจที่ดำเนินการโดยนายทุนภายในประเทศไทยจะเป็นของเจ้านาย ขุนนาง ข้าราชการ หรือนายทุนจีน ส่วนใหญ่มีทุนของพระคลังข้างที่ร่วมอยู่ด้วย ดังนั้นการลงทุนธุรกิจต่าง ๆ จึงเป็นการลงทุนร่วมระหว่างพระคลังข้างที่กับผู้ลงทุนธุรกิจ กรณีการลงทุนธุรกิจป่าไม้ศรีราชาของจอมพล

(1) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.41.4/3 เล่ม 1 หนังสือพระบรมราชานุญาต ชุกคลองวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2431.

(2) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.12.2/12 สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย กราบทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 8 พฤษภาคม ร.ศ. 124.

(3) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.12.2/17 บริษัทบางกอกซิตีแบงก์ ทุนจำกัด

เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี จะเป็นตัวอย่างที่ดีให้เห็นอย่างชัดเจนถึงสาเหตุปัญหา การดำเนินงานธุรกิจของนายทุนไทย ตลอดจนจนถึงการ ขอความช่วยเหลือจากพระคลัง ข้างที่ หนึ่ง เป็นแหล่งเงินทุนสำคัญในขณะนั้น ดังรายละเอียดที่จะกล่าวต่อไป.

ศูนย์วิทยพัทธยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย